

КӨРКӨМ ЧЫГАРМАЛАРДА ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫК АБАЛДЫ БИЛДИРГЕН ТИЛДИК КАРАЖАТТАР

Жороева Айнура Рахмановна - ОшМПУнун аспиранты

Аннотация

Макалa адабий тексттерде адамдын ички дүйнөсүнүн жана эмоционалдык абалдарынын көркөм сүрөттөлүшүн изилдөөгө арналган. Эмоцияларды жана психоэмоционалдык абалдарды сүрөттөө үчүн жазуучулар ар кандай тилдик каражаттарды, анын ичинде метафораларды, эпитеттерди, синонимдерди жана фразеологизмдерди колдонушат. Бул каражаттар чыгарманын мазмунун тереңдетип, окурмандын каармандардын ички дүйнөсүн жана алардын сезимдерин түшүнүүсүнө жардам берет. Тема чегинде психологиялык жана лингвистикалык аспектилер каралат, анын ичинде эмоционалдык сөздөрдүн жана фразалардын композициядагы ролу, аларды туура колдонуу менен адамдын ички абалынын ачык жана так сүрөттөлүшү мүмкүндүгү каралып, көркөм чыгармалардын тилдик мүмкүнчүлүктөрү көрсөтүлөт. Мындай изилдөөлөр окурманга адабий текстти терең жана толук түшүнүүгө мүмкүндүк берет жана анын эмоционалдык ордун, каармандардын психоэмоционалдык абалын чындыкка жакын кабыл алууга жардам берет.

Макаланын негизги максаттарынын бири-адамдын эмоцияларын лингвистикалык изилдөөдөгү маанисин көрсөтүү, эмоцияларды жана сезимдерди тил аркылуу билдирүүнүн ар кандай ыкмаларын чагылдыруу, бул каражаттарды топторго бөлүштүрүү. Иллюстративдик материал катары Зуура Сооронбаеванын “Чоочун киши” романынан алынган үзүндүлөр колдонулган.

Ачкыч сөздөр: эмоциялар, сезимдер, адамдын психоэмоционалдык абалы, метафоралар, фразеологизмдер

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖАЮЩИЕ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

Жороева Айнура Рахмановна - аспирант ОшГПУ

Аннотация

Статья посвящена исследованию художественного изображения внутреннего мира человека и его эмоциональных состояний в литературных текстах. Для описания эмоций и психоэмоциональных состояний писатели используют различные языковые средства, включая метафоры, эпитеты, синонимы и фразеологизмы. Эти средства углубляют содержание произведения и помогают читателю лучше понять внутренний мир персонажей и их чувства. В рамках темы рассматриваются психологические и лингвистические аспекты, включая роль эмоциональных слов и фраз в композиции, а также возможности точного и ясного описания внутреннего состояния через правильное использование этих средств. Такие исследования помогают читателю глубже и полнее воспринимать литературный текст, а также лучше понимать эмоциональный контекст и психоэмоциональное состояние персонажей, приближая восприятие произведения к реальности.

Одна из основных целей статьи — показать значение эмоций в лингвистических исследованиях, осветить различные способы выражения эмоций и чувств через язык, а также классифицировать эти средства. В качестве иллюстративного материала использованы отрывки из романа Зууры Сооронбаевой «Чужой человек».

Ключевые слова: эмоции, чувства, психоэмоциональное состояние человека, метафоры, фразеологизмы.

THE LINGUISTIC MEANS EXPRESSING PSYCHO -EMOTIONAL STATES IN LITERARY WORKS

Zhoroeva Aynura Rakhmanovna - Postgraduate student, OshSPU

Abstract

The article is dedicated to the study of the artistic depiction of the inner world of a person and their emotional states in literary texts. Writers use various linguistic means to describe emotions and psycho emotional states, including metaphors, epithets, synonyms, and phraseo-logical units. These tools deepen the content of the work and help the reader better understand the inner world of the characters and their feelings. Within the theme, psychological and linguistic aspects are examined, including the role of emotional words and phrases in composition, as well as the possibilities for accurate and clear description of internal states through the correct use of these means. Such research helps the reader perceive the literary text more deeply and fully, and also better understand the emotional context and psycho emotional state of the characters, bringing the perception of the work closer to reality. One of the main goals of the article is to demonstrate the importance of emotions in linguistic studies, high light various ways of expressing emotions and feelings through language, and classify these means. As illustrative material, excerpts from Zuura Sooronbaeva's novel "A Stranger" are used.

Keywords: emotions, feelings, psycho emotional state of a person, metaphors, phraseological units.

Эмоциялар негизинен дайыма адамды коштоп жүрөт. Дегеле адам баласынын эмоцияларын тил аркылуу чагылдыруу түрдүү жолдор менен ишке ашырылат. Алсак адамдын психоэмоционалдык абалы ар түрдүү эмоцияларды пайда кылат, ал эми бул болсо тил аркылуу билдирилет. Ар бир индивиддин психикалык түзүлүшүнүн татаалдыгынан, ошондой эле тилдин кабыл алуусунун жана билдирүүсүнүн өзгөчөлүктөрүнөн улам эмоциялар тилде так классификацияланбай изилдөөнүн негизги объектиси болуп калууда. Мына ушундан эмоцияларды талдоо өзгөчөлүгүн изилдөөнүн лингвистикалык мааниси чоң десек да болчудай.

Адамдын эмоционалдык абалын билдирген тилдик каражаттарды сөздөр жана сөз айкаштар боюнча байкаса болот. Ал эми ал сөздөргө сөздүктөрдө ар кандай эмоциялык-стилистикалык белгилер коюлган. Макалада адамдын психоэмоционалдык абалын билдирген тилдик каражаттар баштапкы этапта түздөн-түз жана кыйыр жол менен да көрсөтүлгөн деп бөлүнөт. Биринчи топтун өзөгү – абстракциялык жана сөз тутумун түзүүчү зат атоочтор, сөз формалары, сын атоочтор жана синонимдер деген ойлор камтылат. Экинчи топтун тилдик каражаттары бир кыйла башка жана алар да сөз тутумдарын түзүүгө жөндөмдүү экендиги белгиленет. Бул эки топтун негизги айырмасы алардын колдонуу чөйрөсүндө байкалат. Аталган сөздөр А. Вежбицкаянын семантикалык примитивдери менен аналогияда эмотивдик - семантикалык примитивдер деп аталат [2]. Мындан тышкары, психоэмоционалдык абалды билдирген тилдик каражаттарга тиешелүү болбогон, бирок контекстте психоэмоционалдык мааниси билдирүүчү сөздөр бар. Бул сөздөр сүйлөө, кыймыл сыяктуу этиштер менен катар келгенде ушундай мааниси түзөт. Тагыраак айтканда адабий тексттерде психоэмоционалдык абалды билдирген сөздөр менен гана чектелбестен, идиоматикалар жана троптор (метафоралар, метонимиялар) дагы колдонулушу мүмкүн. Бул конструкцияларды түшүнүү үчүн окурмандын алдын ала билимин талап кылат.

Макаланын максаты – адамдын эмоцияларын лингвистикалык изилдөөнүн маанисин көрсөтүү, эмоцияларды жана сезимдерди тил аркылуу билдирүүнүн ар кандай ыкмаларын чагылдыруу, бул каражаттарды топтоого бөлүштүрүү.

Иллюстративдик материал катары Зуура Сооронбаеванын “Чоочун киши” романынан алынган үзүндүлөр колдонулду.

Эмоция жана сезимдер адам жашоосунун табигый жана маанилүү бөлүгү болуп саналат. Алар руханий, маданий, социалдык тажрыйбага таасир этет, бул тажрыйба

гуманитардык билимдердин ар кандай тармактарында – философияда, психологияда, социологияда, культурологияда изилденет. Эмоциялар — бул адамдын же топтун ички же тышкы чөйрөдөн келген таасирлерге болгон субъективдүү жооптору. Эмоциялар окуяга же жагдайга түздөн-түз жооп катары чагылдырылышы мүмкүн, же ал көп учурда адамдын өткөндөгү сезимдерине жооп катары, же болбосо ал аракетти алдын ала болжолдоп, ойдогудой жасалган кырдаалга жооп катары пайда болушу мүмкүн [3]. Эмоция жана сезимдер табигый тилде чагылат жана алардын бул чагылдыруу жолдорун изилдөө лингвистиканын маанилүү бөлүгүнө айланган. Азыркы учурда эмоция жана сезимдер лингвистика менен башка антропологиялык илимдер тармактарында да изилденет. Атап айтсак, лингвокультурология жана эколлингвистика илимдери изилдөө иштерин жүргүзүүдө.

Психоэмоционалдык маанини билдирген тилдик каражаттар чоң түрдүүлүккө ээ болуп, кеңири лексикалык каражаттар тобун түзөт. Бул топ албетте, дагы көп убакыт бою дүйнө жүзү боюнча лингвисттердин көңүлүн өзүнө тартат деген ишенимдебиз. Анткени окумуштуу, лингвист Н.Д. Арутюнова белгилегендей, «сезимдердин лексикасы жана грамматикасын түзүү – адамдын өзүн-өзү таанууга болгон чоң күч-аракетинин натыйжасы» [1]. Азыркы учурда тилде так эмоционалдык маанини билдирген тилдик каражаттарды классификациялоодо бир канча жүргөн карама-каршы пикирлер бар. Бул тилдин белгилүү бир каражатын так белгилүү бир эмоцияны билдирет деп баалоо мүмкүн эмес экендигин көрсөтүп турат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, бул өзгөчөлүктү кайсыл бир сөз жана сөз айкаштар тиешелүү ар кандай сөздүктөрдө бир эле сөздүн, фразанын ар кандай маанилери ар башка эмоциялык-стилистикалык белгилер менен коштолот же таптакыр эле башка маани берип жок кылып коюшу мүмкүн. Ошондуктан сөздөрдү сүйлөөдө колдонууда тилди жана анын тарыхын жакшы билүү менен катар, этикалык жана сүйлөө жөндөмдүүлүгүн да талап кылат. Андай болбосо, сүйлөм же текст автордун пландаган маанисинен башка же күтүлбөгөн мааниге ээ болушу мүмкүн.

Психологияда эмоциялар классификациялоого татаал объект деп саналгандыктан, адамдын психоэмоционалдык абалын билдирген тилдик каражаттарды классификациялоо да кыйын деп эсептелет. Бирок мындай тилдик каражаттарды эки негизги топко бөлүү мүмкүн деп эсептейбиз: түздөн-түз жана кыйыр жол менен көрсөтүлгөн психоэмоционалдык маанини билдирген тилдик каражаттар. Биринчи топтун өзөгү – адамдын эмоцияларын жана психикалык абалын белгилеген компоненттер болот. Бул сөз тутумдарын жаратып, алар зат атооч, этиштерди, сын атоочторду жана тактоочторду камтыйт, булар психоэмоционалдык абалды сактайт: **кубаныч (сүйүнүч) – кубан+уу, кубан+ган, кубаныч+туу, кубан; тынчсыздануу– тынчсызданган; корк-коркуу, коркунуч, коркунучтуу, корккон, коркпогон; үмүт – үмүттөнүү, үмүтсүздүк, үмүттөнгөн.** Албетте, бул парадигмалардын баары толук эмес. Демек, эмоцияларды билдирген зат атоочтор жана алардан келип чыккан бардык сөздөр, алар кайсы бир тилдин бөлүктөрүнө тиешелүү болсо, адамдын психоэмоционалдык абалын түздөн-түз билдирген тилдик каражаттар тобун түзөт.

Эмоциялар жана сезимдер татаал ички туйгуларды жана түрдүү абалдарды өз ичине камтыйт. Мындай комплекстүү эмоциялык сезимдердин бири - тынчсыздануу, бул өз кезегинде психологдордун кызыгуусун да жаратууда. Тынчсыздануу жеке турмуштагы окуялардан гана эмес, ошондой эле социалдык шарттардан да пайда болот жана бул абал көркөм адабиятта чагылдырылат. Окумуштуу Е.Б.Яковенко тынчсыздануу абалдары концептуалдаштыруунун жолдорун совет адабиятында жана күндөлүк жазууларында (күндөлүк дептеринде) анализдейт. Изилдөөчү эмгегинде тынчсыздануу согуштун башталышындагы алдын ала пайда болгон сезимдерден жана өлкөдөгү саясий абалдан пайда болот, бирок анын маанилүү себептеринин бири - өлкөдөгү репрессиялар – эмоцияны жана сезимдерди табууга алынган тема болуп саналат деген ойлорун айткан. [5] Ал эми жазуучу Зуура Сооронбаеванын “Чоочун киши” романында “тынчсыздануу” компоненти аркылуу Толкунбектин, апасы Кынанын жана Жайнагүлдүн психоэмоционалдык абалын ачууда түздөн -түз билдирген тилдик каражаттар болуп саналат. Тексттен үзүндүлөрдү макаланын

кийинки бөлүмүндө келтирүүгө аракеттерди жасайбыз. [Арутюнова Н.Д. Метафора в языке чувств // Язык и мир человека. М., 1999 стр. 188]

Психоэмоционалдык абалды кыйыр жол менен билдирген сөздөрдүн тобунда көбүрөөк түрдүүлүк байкалат, анткени бул топко эмоцияларды түздөн-түз билдирбеген, бирок биринчи топтогу сөздөр менен аталган эмоциялардын касиеттерин тактаган же адамдын эмоциялык абалына коштогон физиологиялык реакцияларды сүрөттөгөн башка тилдик каражаттар да кирет. Мисалы, адам көз караштарынын өзгөрүшү ар кандай себептерден болушу мүмкүн, алардын башында физиологиялык себептер (ооруп калуу, өзүн жаман сезүү) жана психоэмоционалдык абалдар (коркуу, кайгы, таң калуу, таң калыш, терең таасирленүү, күтүүлөр же сүйүнүү) бар. Бул тилдик каражаттар биринчи топтогулардай эле сөз тизмектерин түзүүгө жөндөмдүү. [2. Вежбицкая А. Семантические примитивы // Семиотика. М., 1983. стр 122]

Бул эки топтун негизги айырмасы алардын колдонуу чөйрөсүндө көрүнүп турат. Экинчи топтун сөздөрү абдан кеңири мааниге ээ жана алар эмоциялар жана сезимдер менен байланышы жок контекстерде да колдонулушу мүмкүн. Ал эми эмоцияларды билгизген сөздөр так аныкталган мааниге ээ, алар бир гана белгилүү эмоция менен байланышы бар жана тилде адамдын психоэмоционалдык абалын билдирүү үчүн гана колдонулат. Башкача айтканда, биринчи топ адамдын психикасына байланыштуу көрүнүштөр менен гана байланыштуу, ал эми экинчи топ бул көрүнүштөрдү сүрөттөгөн соматикалык реакцияларды (жесттер, аракеттер, физиологиялык реакциялар) сүрөттөө аркылуу гана белгилейт. Демек, эмоцияларды түздөн-түз билдирүүнүн ордуна, аларды ушул эмоцияларга мүнөздүү белгилер аркылуу алмаштыруучу функцияны аткарат. [123стр 3.Рудакова С.В. Счастье как эмоциональное переживание: (На материале лирики Е.А. Баратынского) // Эмоциональная сфера человека в языке и коммуникации: синхрония и диахрония – 2020]

Биздин оюбузча, психоэмоционалдык маанини билдирген лексикалык бирдиктерди өзүнчө майда топко бөлүү актуалдуу, анткени бул сөздөр эмоцияларды түздөн-түз билдирген лексемаларга карата түпкү мааниге ээ. Мисалы: сезим – сезүү (кайсы бир сезимди же эмоцияны сезүү). Бул топ абдан чектелген. Ал дайыма адамдын психоэмоционалдык абалынын мүнөзүн тактоону талап кылат. Ошондуктан, бул сөздөр дээрлик ар дайым негизги эки топтогу сөздөр менен коштолуп колдонулат. Мааниси боюнча алар биринчи топко жакын болсо да, экинчи топтогуларга окшоп, алар адам кандайдыр бир сезимди, эмоцияны башынан өткөрүп жатканын гана көрсөтөт, бирок анын мүнөзүн түздөн-түз аныктоого мүмкүндүк бербейт, ал эми биринчи топтун сөздөрү мындай тактыкка ээ. Бул сөздөрдү белгилүү дүйнөлүк лингвист А. Вежбицкаянын семантикалык примитивдери менен аналогияда эмоциялык-семантикалык примитивдер деп атаса болот деген жыйынтыкты айткан. [2]

Ошондой эле, адамдын психоэмоционалдык абалын билдирген тилдик каражаттарга кирбеген өзүнчө сөздөр тобун белгилеп кетүү керек. Бирок бул сөздөр контексте адамдын психоэмоционалдык абалына байланышкан белгилүү бир маанинин так ачылышына мүмкүндүк берет. Алар ошондой эле, адамдын психоэмоционалдык абалын билдирген негизги каражаттар менен коштолууну талап кылат. Бул топтогу сөздөрдүн айрымдары адабий тексттерде өтө көп колдонулат. Мисалы: сүйлөө процесси боюнча этиштерден (айтуу, жооп берүү, кайталоо, байкашы, сурап көрүү ж.б.), кыймыл атоочтордон (баруу, чуркоо, туруп калуу, отуруу ж.б.) жана башка бир катар сөздөрдү белгилеп кетсек болот.

Адамдын психоэмоционалдык абалын билдирген тилдик каражаттарга өзүнчө лексикалык бирдиктерди гана эмес, фразеологизмдерди да кошууга болот. Мындан тышкары, адабий тексттерде эмоцияларды жана сезимдерди жеткирүү каражаттары катары атайын ыкмаларды, тропторду колдонууга мүмкүнчүлүк бар. Мындай абалда көп учурда адамга, табият кубулуштарына ж.б. мүнөздүү сапаттарды метафоралык жол менен өткөрүп берүү колдонулат. Эмоцияларды адамдан өзүнчө кароо менен анын турмушуна мезгил-мезгили менен кирип келген табигый күч сыяктуу кабыл алуу тилдин жалпы мүнөзүнө тиешелүү. Ошондуктан, метафора көптөгөн жалпы кабыл алынган эмоцияларды билдирүү

ыкмаларынын негизи болуп саналат. Биз бул ыкмаларды көбүнчө сүйлөмдө жана текстте, шаблон же мисал катары ойлонбостон колдонобуз. Бирок адабий тексттин автору тексттин окурманга тийгизген таасирин күчөтүү жана эмоцияларды берүүдө көбүнчө мындай стандарттуу ыкмаларды трансформациялап жаңы образдарды түзөт. [76стр Рудакова С.В. Счастье как эмоциональное переживание: (На материале лирики Е.А. Баратынского) // Эмоциональная сфера человека в языке и коммуникации: синхрония и диахрония – 2020]

3.Сооронбаеванын “Чоочун киши” романынан алынган үзүндүлөрдү анализдөө натыйжасында, эмоцияларды билдирген лексика, анын сөз категорияларына карата зат атоочтор, сын атоочтор, тактоочтор, этиш жана алардын формаларынан турат деп айта алабыз. Психоэмоционалдык абалды билдирүүдө эң чоң ролду зат атооч жана этиштер ойнойт, ал эми сын атооч жана тактооч көбүнчө сүрөттөлүп жаткан эмоцияларды тактоо же күчөтүү үчүн жардамчы каражаттар болуп колдонулат. Сын атооч жана тактооч өз алдынча психоэмоционалдык абалды билдирген каражаттар катары салыштырмалуу сейрек колдонулат. Бирок мындай учурда да, алар текстте көбүнчө нерсени жана аракетти сүрөттөп, ошону менен бирге зат атооч жана этиштер психоэмоционалдык абалды билдирбеген болсо да, туундуларынын таасири менен бул маанини алышат. Бирок бул мааниге алар тек гана тиешелүү контексте ээ болуп, контексттен тышкары эмоцияларды билдирген лексикага тиешелүү болбойт. [3]

Тилде кылымдар бою эмоцияларды жана сезимдерди текстте алда канча таасирдүү көрсөтүү үчүн колдонулган көптөгөн туруктуу сөз айкаштары же болбосо фразеологизмдер түзүлгөн. Мындай билдирүүлөрдүн көпчүлүгү өтмө мааниге айланган (көздөрү канга толду, көздөрү чанагынан чыгып кетүү, өмүр бою ыраазычылык билдирем, чочуудан чачтар тик туруу). Буларды автор каалагандай колдонуп, же аларды кайра иштеп чыгышы мүмкүн. Автор ошол эле учурда сөз айкаштарын өзгөртүү аркылуу алардын таасирин күчөтүп, аларды көбүрөөк сүрөттөмөлүү, ачык жана окурмандын көңүлүн текстке тартып турган образдуу кылып жасай алат.

Эгерде сүрөттөлгөн психоэмоционалдык абал үчүн тилде болгон каражаттар жетишсиз болсо анда автор өзүнүн жеке эмоцияларын билдирүү ыкмаларын түзө алат. Мындай максатта адабий тексттерде ар кандай троптор колдонулат. Бул ыкмаларды колдонууда көбүнчө метафоралар жана метонимиялар пайдаланылады. Мындай ыкма тексттин кабыл алуучуларынын тилдик сезимине таянып иштейт: эмоция түздөн-түз аталбайт, атайын эмотивдик каражаттар колдонулбайт, бирок окурман алдын ала билип турган маалыматтар жана контексттин негизинде каармандын психоэмоционалдык абалын туура чечмелеп алат. Мисалы, коркуудан улам болгон адашуу, таң калуу: “Көздөрү ала чакмак болуп.....сууну дени өлө тиктеп турду”, “Балдары эсине түшкөндө келиндин тунарып турган көзү ачылып, эсине келе түштү.”, Ушул ойдон улам, өлүмгө башын байлап турган Жайнагүл, дарыянын шоокумунан жалтана түштү.”, “Чыгаша ээси баш” дегендей, анан Зыйнатка барып....”, “Эми ушул бойдон жабылуу казан жабылуу кала берсин”, “Шаары бузулбасын деген экен да” [4]. Бул абалдар эмоциялардын «сүйлөгөн» түрү деп айтууга болот, башкача айтканда, адамдын нормалдуу түрдө ой жүгүртүүгө жөндөмсүз экендиги, анын ой процессинин бузулганы, үзүлгөндүгү, ага каалабай эле бир нерсе кирип, аралашып кеткендиги көрсөтүлөт.

Ал эми ошол эле эмоцияларды көрсөтүү боюнча башка бир түрдүн колдонулушу – бул «тынчыган» эмоциялар: “Ал ушул саамда босогодон төргө кандай өтүп, сүрөттөрдүн арасында канча убакыт турганын да билген жок” [4], Демек, тынчтык – бул кандайдыр бир боштук, теория боюнча, анын күчү, көлөмү жана башка физикалык касиеттеринин деңгээли болушу мүмкүн эмес.

Ошондой эле «тынчыган» ыкма менен коркуу, адашуу, токтоп калуу көрсөтүлөт: “Катты окуп бүтүп, бүткөн бою шалдырап, муундары бошоп өзүнөн өзү ыйлагысы келип....”, ...аны менен түбөлүк көрүшпөөчүдөй болгон бир ачуу сезим думуктургансып, аба жетпей муунуп турду”, “Жүзү муздай тоңуп турган калыбында, уулунун тамагынан жыттап, анан колуна өптү”, “...катарындагы Жайнагүл жаткан бөлмөнү дем тартпай элеке тыңшап турду”

[4]. Бул жерде эмоциялар, сезимдер ачык айтылбай, алардын таасири менен адамдын физикалык абалындагы өзгөрүүлөр аркылуу көрсөтүлүп жатат.

Жазуучу Зуура Сооронбаева чынында эмоционалдык абалды, чыңалууну өзгөчө ыкма менен көрсөтөт: “Бул түнү Толкунбек Зыйнаттан камырдан кыл сууругандай болуп тез эле ажырап калганына күйүндүбү, же сүйүндүбү, өзү да билген жок.”; “Жайнагүл Толкунбектин жөтөлүн угуп жүрөгү болк этти” [4]. “Жүрөгү болк этти” деген фразеологизмди ал өзгөртүп, жаңы элементтер менен толтуруунун жардамы менен эмоцияны гана эмес, анын күчүн да билдирет: “– Кудая тобо, байкаган кишиге кадим эле Зыйнаттын үнү. ...Толкунбектин жүрөгү удургуй түштү”. Бул жерде жазуучу З.Сооронбаева эмоцияны мүнөздөп гана койбой, анын күчүн, интенсивдүүлүгүн дагы бийик деңгээлде көрсөтүп жатат.

Демек, биздин изилдөөлөрүбүз көрсөткөндөй, тилде психоэмоционалдык абалды билдирүү үчүн универсалдуу бир каражат жок. Көбүнчө бул максатта ар башка сөз түрлөрүнө жана тилдин ар кандай деңгээлдерине таандык көптөгөн каражаттар колдонулат. Текстиңизде жана сөзүңүздө адамдын эмоционалдык абалын толук жана кеңири көрсөтүү үчүн бул гана туура жол болуп саналат. Тагыраак айтканда, психологдор гана эмес, тил илиминде да эмоцияларды формалдаштыруу маселесине туш болуу менен бирге көркөм тил каражаттары сезимдердин татаалдыгы жана тактыгы сүрөттөө үчүн универсалдуу ыкманы таба алган эмес. Ошондуктан ал психоэмоционалдык маанисин билдирген ар кандай тилдик каражаттарды колдонуу ишмердиктерин жүзөгө ашырат.

Адабияттар

1. Арутюнова Н.Д. Метафора в языке чувств // Язык и мир человека. М., 1999.
2. Вежбицкая А. Семантические примитивы // Семиотика. М., 1983.
3. Рудакова С.В. Счастье как эмоциональное переживание: (На материале лирики Е.А. Баратынского) // Эмоциональная сфера человека в языке и коммуникации: синхрония и диахрония – 2020 : Материалы международной конференции / отв. ред. Иоанесян Е.Р.; Ин-т языкознания РАН. – М., 2020. – С. 141–146.
4. Сооронбаева З. “Чоочун киши”. Бишкек-2001 1-2-томдуктар 23-283-284-307-беттер.
5. Яковенко Е.Б. Концептуализация тревоги в советской предвоенной литературе // Когнитивные исследования языка / гл. ред. серии Болдырев Н.Н. – М. : Ин-т языкознания ; Тамбов : Издат. дом «Державинский», 2021. – № 2 (45) : Знаки языка и смыслы культуры : сборник научных трудов, посвящ. памятному юбилею В.Н. Телия / отв. ред. Ковшова М.Л. – С. 565–574.

УДК-821

“ДЕНИ САК ПЛАНЕТА-ДЕНИ САК МУУН” ТЕМАСЫ КӨРКӨМ АДАБИЯТТА

Жаанбаева К.Б. - улук окутуучу, ОшМПУ

E mail: Kalipa27@hotmail.com

ТЕМА «ЗДОРОВАЯ ПЛАНЕТА — ЗДОРОВОЕ ПОКОЛЕНИЕ» В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Жаанбаева К.Б. — старший преподаватель, Ошский государственный педагогический университет

E-mail: Kalipa27@hotmail.com

THE THEME “A HEALTHY PLANET IS A HEALTHY GENERATION” IN LITERATURE

Zhaanbaeva K.B. – Senior Lecturer, Osh State Pedagogical University

E-mail: Kalipa27@hotmail.com

Аннотация